

A TERMÉSZET

KIADJA: BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS
KÖZÖNSÉGE
SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
BUDAPEST, XIV., ÁLLATKERT
TELEFON: 220-400

SZERKESZTI:
NADLER HERBERT
A SZÉKESFŐVÁROSI
ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERT
IGAZGATÓJA

MEGJELENIK MINDEN HÓ 15-ÉN
ELŐFIZETÉSI DÍJ:
EGY ÉVRE 8 PENGŐ
FÉLÉVRE 4 PENGŐ
EGYES SZÁM ÁRA 70 FILLÉR

XXXVIII. ÉVFOLYAM

12. SZÁM

1942. DECEMBER

A RÓMAI ÁLLATKERTBEN.

(A római állatkert képtárából.)

TARTALOM:

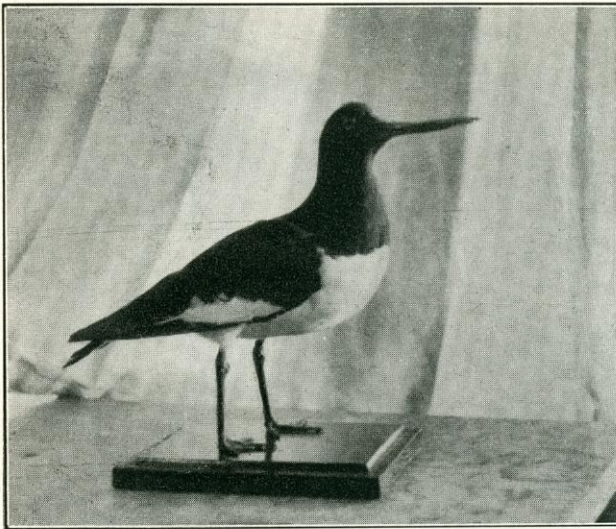
Sátori József dr.: Csigaforgató a Hortobágyon.
Schveitzer József dr.: A jőféle-sáfrány.
Wagner János dr.: Látogatás a római állatkertben.
Borsodi László: Szőgre akasztottam puskámat.

Rövid közlemények.
Könyvekről.
Állatkerti hírek.
Reményi Józsefné: Janika és a halak.

CSIGAFORGATÓ A HORTOBÁGYON.

Írta : Sántori József dr.

A hazai tudományos madártan egyre több értékes adatot köszönhet annak az örvendetes jelenségnek, hogy vadászaink figyelme mindjobban ráterelődik a vonuló madárritkaságokra. Ezúttal különösen a hortobágyi vadászok fokozódó érdeklődésére utalok. Egyre több olyan akad közöttük, aki nem azzal dicsekszik, hány szekérre való libát lőtt az esti meg a hajnali húzáson, hanem fáradságot nem sajnálva, abban leli örömét, hogy mennél többféle madarat, főképpen ritkaságot ismerjen és figyeljen meg, sőt lehetőleg gyűjtsön is valamelyik tudományos, esetleg saját gyűjteménye számára. A madártannak ilyen lelkes vadászokra van szüksége, akik nemcsak puskázni, hanem nyitott szemmel járni

A Hortobágyon elejtett csigaforgató
(*Haematopus o. ostralegus L.*) kitömve. A szerző felvétele.

és a tudomány érdekében egy-egy ritka zsákmányról lemondani is tudnak.

Ehhez a lelkes csoporthoz tartozik *Horváth László* is, aki 1942. május 10-én a Hortobágy déli szélén, a Kösülyszeg-pusztán szép, öreg csigaforgató- (*Haematopus o. ostralegus L.*) tojót ejtett el és ezt az értékes zsákmányt a debreceni egyetem állattani intézetének ajándékozta.

Nagyságra és színzetre a csigaforgató legjobban a bíbichez hasonlít. Rokona is, hiszen mind a kettő a lilefélék (*Charadriidae*) családjába tartozik. Vaskos feje, nyaka, begye, teste felső része, farkavége és szárnyának legnagyobb része fekete, többi része és szeme alatt egy kis foltocska fehér. Hosszú, egyenes, oldalt meglehetősen összenyomott, kemény csőre a végén ék alakú, miniumvörös színe a hegye felé sárgává halványul. Élénk vöröses szemét miniumvörös bőrgyűrű övezi. Sötét rózsapiros lábán három ujj van, a külsőt és a középsőt az első ízig jókora, a belső és a középső ujj tövét azonban csupán csökevényes hártya köti össze.

A hortobágyi példány hossza 455, szárnya 265, farka 120, csőre 86 (!), csüdje 55 (!) milli-

méter, súlya 500 gramm, ebből a gyomortartalomra mindössze három gramm esik. E számok nemcsak azt árulják el, hogy a hortobágyi tojó feltűnően jólfejlett példány, hanem *Madarász Gyula* álláspontját is megerősítik, amely szerint a tojó a természetesebb nem.

A csigaforgató jellegzetes tengerparti madár. Az Északi-foktól a Földközi-tenger partvidékéig, kelet felé az Ob völgyéig, a Fekete- és a Kaspi-tenger mellékén és helyenként Európa nagy folyamainak torkolata táján is fészkel, főképpen a sziklás partokon. Észak-Amerika keleti partvidékén és alkalmilag Grönlandon is megtalálható. Leggyakoribb az Északi- és a Keleti-tenger szigetein, ezenfelül Angliában. E partvidék lakói nemcsak jól ismerik, hanem éppen olyan bizalmas viszonyban vannak vele, akár mi a verébbel. Közismertségét osztriganyitogató, osztrigahalász, osztrigagyűjtő, osztrigapióca, osztrigatolvaj, partivízi-, tengeriszarka, osztriga-, tengeri-, szarkasnepf és más népies nevei is igazolják. Ráillő magyar nevét ama jellegzetes tulajdonságának köszönheti, hogy a partravetett csigát, kagylót hosszú, erős csőrével felfordítja és az alattuk meghúzódó apró állatkákat, nevezetesen alsóbbrendű rákokat, rovarokat, férgeket felszedgeti. Az apró csigákat, sőt — ha lágy testükhöz férhet — a nagyobbakat is szívesen elkölti. Az »osztriganyitogató« név azonban nem helyes, mert csőrével e kagylókat felnyitni nem tudja.

1888 nyarán az északi madárhegyeken jártában, madártanunk nagy mestere, *Herman Ottó* is gyakran látott csigaforgatót. »Ez a madár — írja — igazán jellemzi a halomszigetséget; elevenségével, lármájával, tarka színével nyomban feltűnik s így a tájnak úgyszólván alkotórésze.«

»Áll, hogy az osztriganyitogató az északi szigetség legelevenebb madara, mely örökösen futkos, madarakkal kötekedik s szünet nélkül hallatja átható hangját, a kvik-kvik-kvik-kvik gyorsan pergő szótagokat.«

A kitűnő megfigyelő szemtanú eme néhány jellegzetes sora a csigaforgató természetét híven tükrözi elénk. Lármás elevenségéből szinte önként következik ébersége; tehát bizalmassága ellenére mindig óvatos. A halászt és a pásztort jól ismeri, bevárja, nem tart tőle; annál gyanakvóbb szemmel méregeti az idegent, a puskás elől pedig idejében kerekét old. A gyanús ellenség közeledése figyelmét sohasem kerüli el. Ilyenkor egyikük harci jelére az ellenfél elé repülnek és egymásután dühösen vágnak le rá, közben lármájukkal figyelmeztetik a környék madárságát a közelgő veszélyre. A csigaforgató tehát éppúgy őrködik a tengerpart madárvilága fölött, ahogyan nálunk a bíbic a mocsáré fölött.

Fészkelési szokásaiban is legjobban a bíbichez hasonlíthatjuk. Víz közelében, gyepel benőtt terepen vagy kopár kötörmelék között sekély gödröt kapar. Ezt legtöbbször ki sem béleli. Április második felétől június elejéig ebben található tyúktojásnyi, de a bíbicére emlékeztető

színű és alakú három tojása. S hogy hasonlósága a bíchéhez még nagyobb legyen, »...mihelyst tojása van — írja *Herman Ottó* — roppant lármával kis körben kering az ember körül, majd leül és azon van, hogy a háborgatót futva csalja el a fészek tájáról.« Csak a tojó ül, de délben ez is leszáll a tojásokról, hogy élelmet keressen. Fiókái fészekhagyók.

»Fészkelés végeztével — írja tovább a Mester — kis csapatokba verődik s ekkor barangolásra fogja a dolgot. Nem képzelhetni szebb látványt, mint mikor nyolc-tíz ilyen tarka madár láncba sorakozva, vonul a tenger acélos színe fölött.«

A csigaforgató vonulása is érdekes és sajátos. A Keleti-tenger partjairól például ősszel rendszeresen elvonul, Izlandon azonban az északi partról csak a délre húzódik le. A jelenséget

könnyű megmagyarázni; ahol a Golf-áram hatására a tengerpart télen is jégmentes marad, ott a csigaforgató állandó madár. Telelésre az európaiak javarésze azonban mégis csak északról délre, a Földközi-tenger mellékére, sőt Afrikában még a Jóreménység fokáig is levonul. Tekintve, hogy a tengerpartot vonulásközben sem szívesen hagyja el, földrészünk belsejébe, tehát Európa közepébe is csak ritkán, mint útjatevésztett költöző vetődik.

Hazánkban a nagyobb vizék mentén őszi és tavaszi vonulása közben egyesével vagy néhány példány alkotta kis csapatját eddig körülbelül harmincszor észlelték, de elejtéséről alig van adatunk. A Hortobágyon — bár ott legtöbb madárritkaságunk megfordul — a csigaforgatót ezelőtt még senki sem észlelte.

A JÓFÉLE-SÁFRÁNY.

Írta: *Schweitzer József dr.*

Az isteneknek ősszel virító e kedvelt dísznövényét igen régóta ismerik. Már az ókorban ültették a kertekbe. Mint ízletes fűszert, nélkülözhetetlen gyógyszert és drága festékanyagot nagyrabecsülték. Európába meglehetősen korán, valószínűleg Ázsia nyugati részéből került. Igen híres volt a Korykus-hegyről (ez Kis-Ázsia délkeleti részében, az ókorban a tengerparti országban, Kilikiában van) és a likiai Olimpusról (Líkiá ókori tartományában, Kis-Ázsia déli partjain lévő hegy) származó sáfrány. Ázsia nyugati részében régóta termesztik; a »kasmirajamma« név talán eredeti hazájára, Kasmirra vonatkozik. Kis-Ázsiában, Perzsiában még ma is vadon termő, nagyon elterjedt növény; negyven százalék vizet, három százalék fehérjét, hat százalék cukrot és negyvenkilenc százalék keményítőt tartalmazó hagymagumóit az emberek megeszik.

Már az egyiptomi papiruszokban és a Bibliában is van róla említés. A régi zsidóknak és görögöknek kerti dísznövénye, ezenfelül a görögöknek és a rómaiaknak nélkülözhetetlen gyógynövénye volt. A görög rege szerint *Aurora* istennő *Crocus*-ból font fátyollal jelent meg a látóhatáron és aranyos kocsjában a Nap istene előtt sietett, hogy rózsás ujjával az ég kapuit kinyitva, a világnak az eljövendő napot hirdesse. A félisten *Herakles*, amikor a *Herá*-tól küldött két kígyót megfojtotta, bölcsőjében sáfrányszínű pólyában feküdt. A bor istene, *Dionisus* is kedvelte, azért a borivók sáfrányból font koszorút tettek homlokukra, bizonyára a bor káros hatásának ellensúlyozására. *Vergilius* »Aeneas«-ában az isteni hírnök, a szívárvány megszemélyesítője, sáfrányszínű szárnyakkal repül át az égen. A rómaiak nemcsak süteménybe gyúrták, bort szagosítottak vele és orvosságnak használták, hanem termekben, színházakban szórták szét. A keleten született *Heliogabalus* római császár vendégei párnáit sáfrányvirágokkal tömte meg, jómaga *Crocus*-szal szagosított vízben fürdött. A rómaiak természetesen igyekeztek ezt a hasznos növényt kertjeikben meghonosítani, de — miként *Plinius* mondja — nem valami jó eredménnyel.

Az arab befolyás révén a sáfrány használata egész Európában nagyon elterjedt. A »sáfrány« szó (németül *Safran*, olaszul *Zafferano*, franciául *safran*, angolul

saffron, spanyolul *azafran*) az arab *sahafaran*, *zafran* szóból származik, ez viszont az *assjar*-ból keletkezett, ami sárgát jelent. Régen több európai államban, főképen Spanyol- és Franciaországban művelték.

A jóféle-sáfrány (*Crocus sativus*) a nősziromfélék (*Iridaceae*) családjába tartozik. Földben lévő szárképletét hol hagymának, hol pedig gumónak mondják. Voltaképen sem hagyma, sem gumó, hanem a kettő között átmenet. Noha ez a vastag, húsos és tartaléktáplálékanyagban gazdag földalatti szárképlet általában a gumóhoz hasonlít, levélképletei nem csökevényes apró pikkelyek, mint a gumóé, sem húsos allevelek, mint a hagymáé, hanem nagy hártyás levelek. Ezek a levelek tulajdonképen a növény előzőévi lombleveleinek száraz, barna hüvelyei. A hagymagumó csak egy tenyészeti időszakban él, mert tartaléktáplálékát a földalatti hajtás képzésére használja és belőle fejlődik a következőévi új hagymagumó is valamelyik héjas allevel hónaljában.

A növény földfölötti részét több hártyaszerű, ferdén metszett, fehér allevelhüvely veszi körül, ezek hónaljából erednek a hosszú, szálas, szélükön kissé begöngyölt (ez csak nagyítóval látható) levelek a közepén jellemző fehér csikkal. E levelek között a mintegy kétcentiméteres kocványon van a tíz centiméter hosszúságot is elérő leplek virág. A tölcseralakú lepel alul csöves, fehér, fölfelé kiszélesedő és ibolyaszínű. A hat hosszúságú tojásdadalakú és sötétebb ibolya csíkokkal erezett karéjlevelek közül a belsők kisebbek a külsőknél. Három porzója hozzánőtt a lepel csövének felső részéhez. Sárga portokjai hosszabbak a porzószálaknál. Az alul fehér, felül sárga, igen hosszú, hengeres bibeszál az alsóállású magházból indul ki. Csúcsán papírzaecskószerűen becsavarodott, három centimétert is elérő, csipkézettvégű három sötétvörös bibében végződik. Minden bibébe egy edénynyaláb lép, fölfelé haladtában mindegyik elágazik, anélkül, hogy az oldalágak egymással haránt összeköttetésbe kerülnének. A végén mindegyik mintegy húsz vakon végződő ágban legyezőszerűen szétterül. A termesztett sáfrány meddő; fiókhagymával szaporítják.

A gyógyhatású anyag a bibében van. Szedés alkalmával a sáfrány egész virágát óvatosan lecsípi vagy

A jóféle-sáfrány (*Crocus sativus*). A szerző tollrajza.

letörlik és kosárba teszik. Ezt a munkát rendszeresen reggel végzik, amikor a harmat már felszáradt, de a nap tűző sugarai a gyenge virágokat még nem érik. Amíg a virágzás tart — szeptembertől októberig vagy néha még november elejéig is — mindennap le kell szedni a földből már kibujt és még összehajlottleplű virágot, mert ha másnapig, a virág kinyílásáig késlekedünk, könnyen elhervad vagy elromlik.

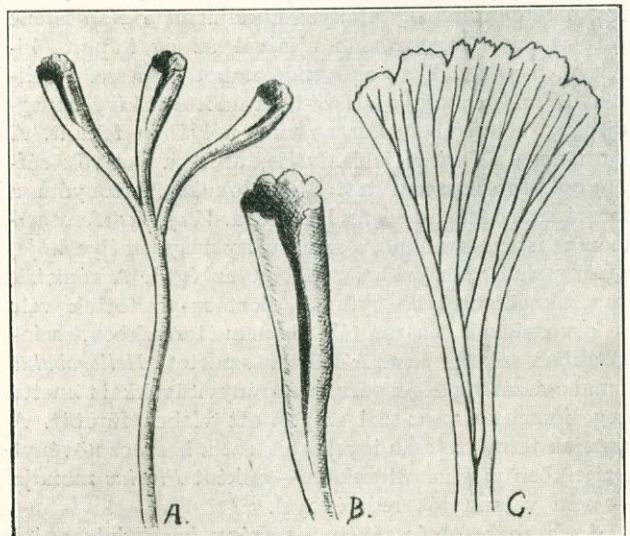
Az összegyűjtött virágból lehetőleg még aznap a háromágú bibét a bibeszállal együtt kihúzzák és a bibeszálat valamivel lejjebb, mint ahol a három bibe összeér, lecsípi. Ezután a bibéket vékony rétegben szitára terítik és parázs fölött, húsz-harminc centiméter magasan, óvatosan forgatva megszáritják. Nagyon kell ügyelni, hogy meg ne pörkölődjék és füstös se legyen, mert ez az árunak nagyon árt. A szárított sáfrányt

üvegbe vagy bádogdobozba teszik. Egy kiló gyógyhatású anyag mintegy százhusz-kétszáz ezer virágból kerül ki, ezért nem csodálkozhatunk, hogy olyan drága volt.

A Földközi-tenger környékén élő népek a sáfrányból festéket, orvosságot, fűszert és illatos anyagot készítettek. A sáfrányban lévő festéket *crocin*-nak nevezik, ez a bibe sejturegeiben és a sejtek falában van. Vízben és hígított borseszemben könnyen, tiszta borseszemben nehezen és étterben csak nyomokban oldódik. A *crocin* igen jó festőanyag, mert még tízezerszeres hígítása is határozott sárga színt ad. A sáfrálynak ezt az ókorban már szívesen és általánosan használt anyagát még a mesterséges *anilin*-festékek sem tudták egészen kiszorítani. Az ókorban ezzel festették a sajátágosan cserzett és később a marokkói Saffi város után elnevezett szattyánbort. Az ókorban említett legtöbb aransárga szövet, valamint a görög mondavilágban szereplő nimfák és istennők ruhájának szépsége ennek a festékanyagnak köszönhető.

Mint orvosságot gyulladások, női bajok és hasonló betegségek gyógyítására használták, ezenfelül majdnem minden orvosságba tettek belőle. Azt tartották — miként *ijj. Plinius* is írja — aki előzőleg sáfrányt iszik, az a bortól nem rúg be. Ezért tulajdonít *Plutarchos* is a sáfránykoszorúnak csodálatos erőt. Szerinte a kelleténél többet ivott embernek kedves álmot ad és az ittasságtól származó kellemetlen utóhatásoktól megment. Ám *Dioskorides*-nek más volt a véleménye. Szerinte a sáfrány megöli az ember nevetőkedvét, ha belőle három kvintet borral bevesz. Amikor pedig a középkorban a gyógyászatban a vezetőszerepet az arabok vették át, éppenséggel gyakran használták a sáfrányt orvosságnak. A XVI. században *Matthiolus* orvos és növénytudós a sáfrányról azt állítja, hogy ételbe keverve jó hatással van a gyomorra, előnyösen befolyásolja az emésztést, a test jó színt kap tőle és erősíti a belső szerveket. A mai gyógyászatban régi jó hírűve alapján itt-ott görcs- és fájdalomcsillapítószernek használják.

Valamikor egész Európában — akár még ma is Európa déli részében a konyhákban — mint fűszert általánosan kedvelték. Régente főképpen a leves színezésére és talán a tojás hiányának leplezésére használták. A régiek a bort is szívesen fűszerezték vele.

A. = a jóféle-sáfrány bibeszála a háromágú bibével. B. = az összegöngyölt és C. = a szétterült bibe. A szerző tollrajza.

A sáfrány egy sárga illó olajának szagát az elmúlt időkben annyira szerették, hogy sem a kenőcsökből, sem pedig az illatos olajokból nem hiányozhatott.

Ez a növény tehát, miként láttuk, becsült és sokféle szempontból igen értékes volt. Ezért nem meglepő, hogy hamisították is. Erre a célra leggyakrabban a sáfrányos-szeklice, másképen vadsáfrány (*Carthamus tinctorius*) és a körömvirág (*Calendula officinalis*) virágát használták. De nem riadtak vissza az árút

ásványi anyagok vagy húsrstok hozzáadásával is súlyosítani. Hogy ezek a hamisítások milyen gyakoriak voltak, az Nürnberg város tanácsának a XIII. századból származó egyik rendeletéből is kitűnik. Eszerint minden eladásra kerülő sáfrány a városnak erre a célra létesített hivatalában valódisága szempontjából megvizsgálendő és ellenőrzendő. Ha a csalás kiderült, a bűnöst szigorúan megbüntették, gyakran hamis árujával együtt elégették.

LÁTOGATÁS A RÓMAI ÁLLATKERTBEN.

Írta: Wagner János dr.

Az új Itália fővárosát állandóan építik és tervszerűen rendezik. A nagy történelmi mult emlékeinek feltárása mellett előre is néznek és a megújított nemzet tettekkésztségét számos nagyvonalú elgondolás hirdeti. Nemcsak régi épületeket, szobrokat és képeket állítanak helyre, hanem sok korszerű alkotás jelzi, hogy az olasz nemzet vezetősége együtt halad a lázas ütemű mai időkkel. A régebben elhanyagolt természettudományi intézmények átalakultak, megnagyobbodtak, és az új gyarmatokkal tetemesen meggyarapodott birodalom minden alkalmat megragad, hogy Afrika életét, természeti szépségeit, terményeit, állat- és növényvilágát mennél jobban megismertesse.

Mindezzel kapcsolatban az állatkertet is megfelelően átalakították és közelében új gyarmati múzeumot rendeztek be. A régi és az újonnan átalakított állatkert alig hasonlítható össze egymással. A gyönyörűen ápolt kert, az állatok pompás elhelyezése és a gazdag állatállomány szinte pártját ritkítja. Csak kissé távol esik a város szívéből. Sokáig dőcög velünk a villamos, és néhányszor kereszteljük a Tevere folyót, amíg végre a bejárathoz érünk.

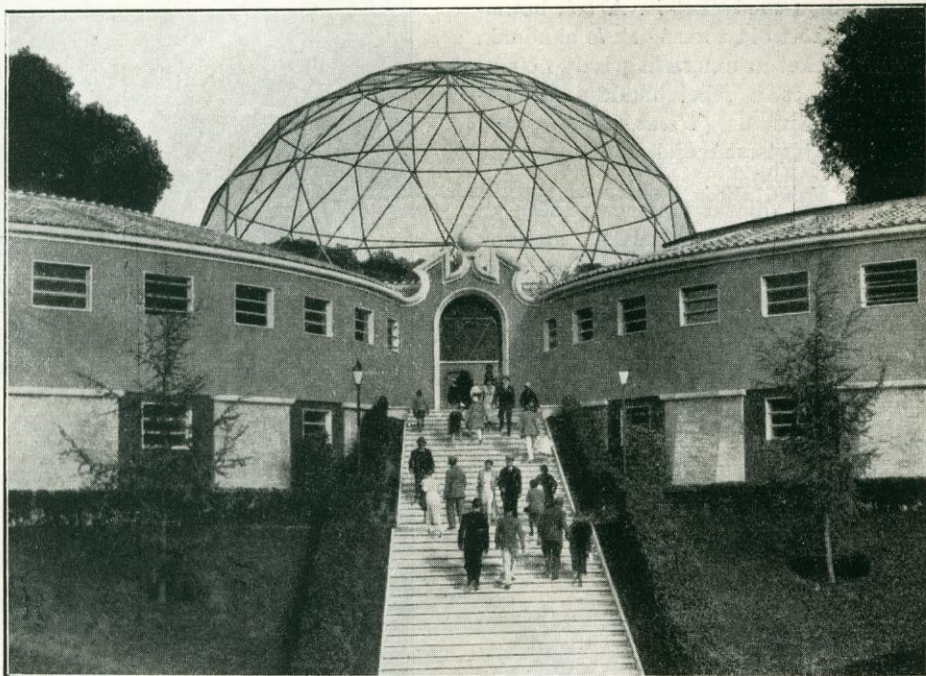
Már messziről feltűnik a madarak röpdéje. Ez a különleges férfémből készült óriási ketrec, mint valami szokatlanul túlméretezett mértani idom, emelkedik ki a környezetből. Bizonyára nem mindenkinek tetszik, de újszerű és érdekes. A madárvilág nagytermetű tagjait, főképen a gázlók szép példányait látjuk benne. Közvetlenül mellette van az újonnan épült akvárium, két oldal-szárnyában üvegmedencék sorakoznak, ezekben főképen édesvízi halak és a változatos alakú különféle díszhalak ragadják meg figyelmünket. A tengeri állatvilágot a Tyrheni-tenger halai, csigái és egyéb állatai képviselik. Az épület közepén, süllyesztett medencében krokodilok, alligátorok és óriásteknősök tanyáznak.

A kertben a ketrecekben és a tágas kifutókban

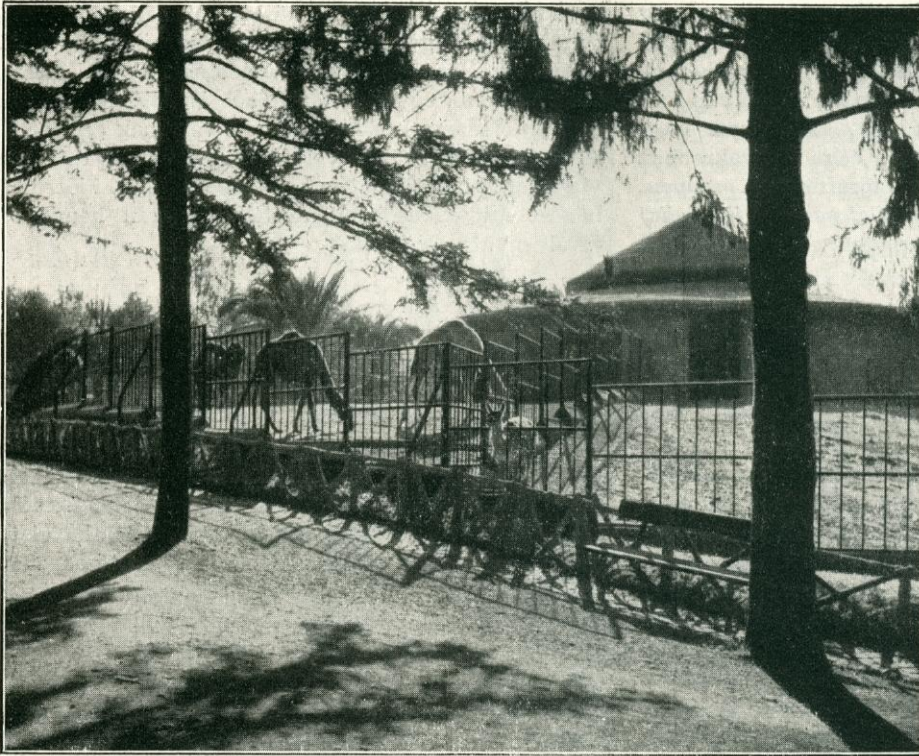
számos afrikai nagy emlős sétál. Az igen szép afrikai és ázsiai elefántpéldányok mellett van két jól fejlett két-tülkü orrszarvú, továbbá néhány tapir, valamint viziló; utóbbiak közül az állatkertekben meglehetősen ritkán látható libériai- vagy törpe-viziló (*Choeropsis liberiensis*) érdemel említést. Ez a sötétbarna, mindössze hetvennyolcvan centiméter magas és másfél-kétfélméter hosszú állat Afrikában a libériai partvonal mentén a francia Szudánig honos. A zsiráfok között egy öt méter magas pompás zsiráfika különleges sötét színe azonnal elárulja, hogy Afrika más vidékéről származik mint a többi példány.

Az antilopok között a hatalmastermetű, tekintélyes sörényű fekete lóantilop (*Hippotragus niger*) sötétbarna, csaknem fekete színével azonnal kirí környezetéből. Különösen a bikának van ragyogó, mélyárnyalatú szőre. Transvaal északi vidékétől Afrika keleti német részéig honos.

Az Oryx-antilopokat remek példányok képviselik; az ökörfarkú antilopok közül feltűnik a gímszarvasnagyságú, vörösésbarna bongó (*Boocercus euryceros*). Oldalát tizenöt-tizennyolc világos haránt csík ékesíti. A bikának is, tehénnek is erős, vastag, lantalakú szarva

Feljárt a római állatkert akváriumába; mögötte a madarak új nagy röpdéje. (A római állatkert képtárából.)

A tevék kifutói a római állatkertben. (A római állatkert képtárából.)

van. Az afrikai őserdőkben, Libériától Kongóig, valamint Afrika keleti erdős részeiben él.

A ragadozókat igen sok faj képviseli. Számos oroszlán, tigris, párduc, leopárd, feketepárduc, puma, gepárd és más ragadozó látható a ketrecekben és a mesterséges sziklacsoportok között. A különböző vidékekről származó leopárd- és párduc-alfajok új, korszerű, tudományos (latin) hármas névvel vannak megjelölve. Ugyancsak alfajok szerint csoportosították a medvéket is. A sok barnamedve között olaszországiak is akadnak, a külföldieket az amerikai grizzly (*Ursus horribilis*) és a feketebundájú, kisebbtermetű baribál (*Ursus americanus*) képviseli. Jegesmedvéjük is van néhány tekintélyes példány.

A római állatkert nevezetessége és büszkesége az emberszabású majmok háza. Benne több csimpánz és négy orángután — két hím és két nőstény — szórakoztatja a közönséget; még a nehezen beszerezhető gorillából is látható két hatalmas példány. Az emberszabású majmok negyedik csoportját egy világoszürke gibbon (*Hylobates*) képviseli, ez azonban nem a majomházban, hanem az egyik madárkert kellemes környezetében tanyázik. Ottlétem alkalmával a gyerekek nagy örömeire éppen egy hattyú tollát tépdeste.

A kisebb emlősök sorából a farkasok, rókák, sakálok, nyestek, nyusztok, ichneumon-félék és még mások szép, tágas ketrecekben laknak, a fókafélék pedig hatalmas medencékben úszkál-

nak. Velük együtt mindig sok nézője van a közelükben sétálgató pinguineknak is.

Afrika gazdag állatvilágából igen sok az abesszíniai és a szomáli faj. Számos antilop, gazella, teve, vadló, zebra jön-megy a tágas kifutókban és rengeteg afrikai madár, tüskésyík, óriáskígyó, vipera, teknős tárja elének a gyarmatok változatos állatvilágát.

Nagyon szépek a papagájok és a kakaduk, java-részük szabadon, jól ápolt, gyönyörű növények között röpköd. A ritka paradicsom-madarak közül és az óriáscsőrű borsevő-félékből (a tukánokból) is több faj látható.

A gázló- és az úszómadarak csoportjában az óriásdarú-pár és a népes flamingó-csapat tűnik fel. A nevezetes lábakeselyű (*Serpentarius serpentarius*) Afrikának ugyancsak jellemző madara. Testalakja életmódjához alkalmazkodott; különös, fura alakja olyan, mintha egy

ragadozó madár teste felső részét gólyalábra állították volna.

A gyűjtemény olasz nevezetessége az alpesi-kőszálkecske (*Capra ibex*). Gyönyörű, hatalmas szarvú példányait mindenki méltán csodálja. Ez a kiveszőben lévő állat, nem számítva a meghonosítás céljából kihelyezett példányokat, már csak Piemontban — a Montblanc

Bongó (*Boocercus euryceros*) a római állatkertben. (A római állatkert képtárából.)

hegyláncaiban és a Monte Rosán — él vadon.)*

Az ausztráliai állatvilág képviselői közül a sokféle kenguru az állatkert látogatóinak kedvencei. Legszebb közöttük a feketés újguineai-óriaskenguru (*Macropus*); ez az állatkertekben igen ritkán látható.

A római állatkert berendezése mintaszerű. A madarakat és az emlősöket megfelelő kifutókban és ketrecekben, növények között, füves-fás vagy bozótos helyeken helyezték el. A növények között sok a tűlevelű díszfa, de feltűnnek a virágzó japáni Magnoliák és Rhododendronok, továbbá a hatalmaslevelű banánfélék és a pálmák. Az úszómadarak medencéjének partján sűrűn nő a bambusz nád. A madárketrecek között rengeteg árvácska nyílik, a ketrecekben kúszónövények, folyondárok és kaktuszok emlékeztetik a melegövi madarakat természetes környezetükre.

Az állatkertnek még hétköznap is igen sok a látogatója. Bár a közönség nem viselkedik valami példásan, a majmoknak például az ör jelenlétében égő cigarettát adnak,**) az állatállomány a jelentések szerint szépen fejlődik. Úgyes gondolat volt a gyarmatügyi múzeumot az állatkert közelébe építeni, mert ennek révén a látogatók száma egyre növekedik.

*) Ezrével! Szerk.

***) Budapesten is megtörtént már! Szerk.

Oroszlán a római állatkert afrikai sziklacsoportjában.
(A római állatkert képtárából.)

SZÖGRE AKASZTOTTAM PUSKÁMAT.

Írta: Borsodi László.

Szögre akasztottam puskámat. De nem úgy ám, hogy holnap vagy holnapután, vagy a jövő héten megint visszaakasszam, hanem... talán végképen. Meszességem játékának sokféle megnyilvánulása kényszerít e szomorú lépésre. A sok kalamajka, amelyet eddig csak napszállat után éreztem, fényes nappal is kezd jelentkezni. Így például szemem különös rezgése, hogy hol az egyikkel, hol a másikkal nem látok nyolc-tíz percig. Olykor meg a lapos terep úgy tűnik fel előttem, mintha hegynek mennék, máskor pedig, mintha lejtősen süllyedne útirányom. Vagy szemem könnyezése, amely eddig csak hideg őszi meg téli szeles napokon bosszantott, most enyhe szeles időben is keserít. Szóval...csóztól szakadt rám a puskakezelés akadálya.

A szép őszi napok hangulatos sok ígérete október 15-e előtt mégis ki-kicsalt a mezőségre. Fürjet kerestem, kóbor kutyát, macskát, menyétet, szarkát, varjút lestem.

Négyórai csetlés-botlás után — mikor milyen időt sikerült fognom — rendesen olyan helyen ütöttem delelőtanyát, ahová a Bükk szakadékos gerincei tarkál-

lottak felém, néha meg a napnyugatnak kéklő Mátra sok, emlékes szépsége...

Ott felejtgettem, takargattam órákig a mindennapi élet sok bú-bajját. Szélcsendes időben elnéztem a Bükk gerincén pihenő felhők alakváltozásait. Hallgattam a vándormadarak, a csoportosuló fecskék búcsús csivgását; a délnek húzó vadlibák jajgatását; a darvak szabályos, fordított V-betűjének krúgatását; néha meg a szélben nyargaló fellegek szürke tömegén andalogtam sokáig.

Elgondolkodtam a jó Isten kegyelméből olyan hosszúra nyúlt vadászéletem során. Kevés embernek adatik meg, hogy nyolcvanharmaidik évében puskát vehessen kezébe... Tehát nem panaszkodhatom. Megadással nyugszom sorsomba.

Egy-egy emlékem visszaálmodásánál hol mosolyra húzódik ajkam, hol meg egy könnycsepp szalad le orcámon. Itt egy disznót lőttem... amott két bakot... emitt meg két alkalommal három rókát... egyszer pedig egy vágásszálon két vadmalacot néztem házinak,

ahogy alattam 40 lépésre turkáltak a harasztban, amíg egyszer anyjuk valami neki kedvező szélre nagyot horkant... és faképnél hagytak...

Hát még aztán azok az őszi, tavaszi bokrászások, amikor csatlósom aggatóján nyolc-tíz szép madár lógott! Vagy a húzás előtti barátságos délutánok, amelyeken élmények, pajkos tréfák váltogatták egymást... kulacs mellett.

Így volt ez jó időben, rossz időben, nem is egyszer. Azután úgy indultam visszafelé, hogy napnyugta előtt elvergődhessek hazáig.

De most következik csak a cifrája!

Október 15-én, utcánk napkeletnek szaladó végén, a »Práff-gözmalom« előtt találkozom egyik vadász-cimborámmal. Bosszúsán panaszkodik:

— Itt a vadászat nyakunkon és csak képzeld, sehol nem lehet töltenyt kapni!

Mosolygóra vigasztalom:

— Gyere hozzánk, válogathatsz annyit, amennyi s amennyi tetszik. De egy kikötéssel: én is kimegyek mézet nyalni... Holnap 8 óra előtt a ciglédi szőlők alján találkozunk.

Pontosak voltunk mind a ketten. Az én fegyverem a korbács, meg az a nem egészen méteres tölgyfalusáng, amellyel a kutyám iránt érdeklődő kuvaszokat szoktam oldalba érdekelni...

A dülőlút egy magasabb pontján lekanyarítottam nyakamból a vadászszéket, pipára gyújtottam, barátom pedig — utasításom szerint — elindult vadászni.

Gyönyörű őszi reggel. Az ezelőtt két nappal esett kiadós eső meglágyította a talajt. Öröm volt rajta a járás. Nekem meg kis pipám füstje nyomán könny lópdzott szemembe...

Talán a harmadik fordulattal... pattant barátom puskája. Nemsokára hozzámért szépen tarkónlőtt süldőjével.

A nyulacska egy répaásó ismerős ember gondjaira bíztuk, azután barátom kereste a másikat. Kereste, de nem találta. 1/212-ig összejártuk a legígéretesebb részeket... hiába.

Vége-valahára egy öklömnyi süldőcske gurult ki barátom lába alól. Puskája nem volt felhúzva. Zavarában — szokása ellenére — a nyulacska hátulsó felét lötte tele 10-es söréttel.

A kései áldozat az én ajándéknyulam lett. Megszolgáltam érte alaposan, mert jó két óráig a puska közelében tapostam a tarlóval, szántással, kukoricatorzsával változó terepet.

Hazafelmenőben meg »kettős lett a szívem«... Azon töprengtem, hogy ne vonjam-e vissza lemondásomat. Hiszen az évadban kiválaszthatom a legkedvezőbb napokat. Mert hiába, az én mindennapi életem a mozgáshoz van kötve. Ha közbejött akadályok miatt néha elmarad, hiányát érzem...

Otthon aztán ebéd alatt elkezdődött a puska-csata öreg párommal. Elibém rakta megfagyott kezem-lábam sok szenvedését, meg a többi eshető hajokat, amelyeknek élje nézhetek... Sokáig hallgattam jóakaratói, féltő duruzsolását. Már-már megingatta újabb elhatározásomat.

Hanem a Gondviselés nagy bölcseséggel alkotó meg az emberi szívet. A sok panaszos gondterhek mellé, a remény virágának örökké édes mézéből is cseppentett... És az a virág elpusztíthatatlan. Kopár sziklák tetején, folyamok, tengerek mélységében is gyökeret ver... Vagy talán a pók hálójához tudnám hasonlítani, amely,

ha százszor elszakítják, csodás önmagából százegyedszer is újraépül...

Ilyen pókhálószerűen ringatózik az én lelkem...

Ha Isten éltet, s a jövő tavaszra nyugalmasabb időket ad, megint leakasztom a szőgről puskámat.

RÖVID KÖZLEMÉNYEK

Évszázados mogorófa. A kisszállási kastélykertben áll egy öreg, hatalmas mogorófa. Egyenes, vastag törzsével, árnyatadó lombos koronájával és tekintélyes nagyságával a kert egyik legszebb dísfája, ezért mindenki figyelmét magára vonja. Ez a fa méltán számot tarthat a szakemberek érdeklődésére is, mert koránál és méreteinél fogva ritka példány, nem mindennapi jelenség a fák világában.

Ez a hatalmas, öreg fa, a törökmogoró fája (*Corylus colurna L.*) Bács-Bodrog megyében, a kisszállási kastély kertjében húsz méter magasra nőtt. Törzsének kerülete az ember mellmagasságában 270 centiméter, kora pedig — az öreg kastélykertész állítása szerint — 110 év.

A törökmogorófa Kisszálláson már csak három-négyévenként hoz bővebb termést; fiatalabb korában évenként gazdagon gyümölcsözött. Ezidén is szép termést várnak tőle. A törökmogoró a közönséges mogoró-cserje (*Corylus avellana L.*) termésétől különbözik, mert nagyszemű, hosszukás és piroshejú. *Knoll Károly dr.*

*

A törökmogorófa külön faj, mindig fa — nem cserje — és törzsét repedezett parakéreg borítja. A közönséges mogoró ellenben cserje, törzse sohasincs. A törökmogoró hazája tulajdonképpen Ázsia középtája, Előázsia és a Balkán-félsziget; onnan egészen az Aldunáig terjed. Ez a fa az Alduna mentén és Pancsova környékén, hazánk legdélibb szegélyén, a növényvilágban délibb fajképet képvisel. Pancsova mellett a vojlovic-i erdő nyugati széle mentén két kis ligetben vadon tenyészik. Hozzánk a nyugati országok díszkertjeiből került s a magyar kastélyok kertjeiben is szívesen ültették árnyatadó lombos koronája miatt.

A kisszállási kastély kertje nem az egyetlen kert, amelyben a törökmogoró fája díszlik. A növénytan tudósai számontartják ennek a fajnak példányait hazánkban mindenütt, a díszkertekben is. *Jávorka Sándor* is nyilvántartja feljegyzéseiben a kisszállási törökmogorófát. Hasonló fa állt Diósgyőr várromjaival szemben; erről *Győrffy István* emlékezett meg közvetlenül a fa kiszáradása előtt, 1929-ben. Méreteiben a kisszállási fa a diósgyőrihez hasonló, mert ennek a kerülete 274 cm, magassága pedig 25 méter volt. Ezeknek a fáknek az életkorát pontosan csak úgy lehet megállapítani, ha törzsük koronglapján az évgyűrűket megszámozzuk. *Mollisch* a törökmogorófa életkorát — mint legmagasabb határt — száz évben állapítja meg. A kisszállási fa életkorára vonatkozó állítás tehát megfelelhet a valószínűségnek.

A pápa-kovácsi uradalomhoz tartozó bendei erdőből említ *Hermann Gábor* egy *Corylus colurna*-t még 1883-ban. A somogy megyei Kéthely községből *Földváry* és *Rapaics* említ törökmogorófát; ennek átmérője 130 centiméter. A Balaton vidékén még Rezi községben, a plébánia

Évszázados mogyorófa a kisszállási kastélykertben.
Knoll Károly dr. felvétele.

kertjében áll két öreg törökmogyorófa, egyiknek 222, a másiknak 205 centiméter a kerülete. *Rapaics* említi még Rákóczi-fáját Romhányban; ez is törökmogyorófa, kerülete 256 centiméter, kora 120 év lehet. Tehát valamennyire szintén hasonlít a kisszállási fához. További feljegyzések vannak még erről a ritka díszfáról a gyöngyösi Orczy-kertből is. Gyulaváriban, az Almássy-uradalomban, az intézői lak udvarán is áll két törökmogyorófa. *József főherceg* alicsuti díszkertjében négy törökmogyorófa van, ezeket 1833-ban ültették. Miskolcon a Csabai-kapu 42. számú ház udvarán is szép példánya díszlik ennek a fának. De Budapest környékén is találunk törökmogyorófát. *Jávorka Sándor* feljegyzéseiben szerepel a zugligeti Hunyadorom teteje, ott három törökmogyorófa áll egy elhagyott kertben.

Rásky Klára dr.

KÖNYVEKRŐL

Pénzes Antal: *Budapest élővilága.* XVIII + 236 oldal, 80 táblával, 32 képpel és egy térképpel. Budapest, 1942. A Kir. Magy. Természettudományi Társulat kiadása.

Fővárosunknak és környékének, hogy úgy mondjuk nevezetességeit több különböző terjedelmű munka ismerteti. Az érdeklődő közönség bármelyikből ki-elégítheti igényeit. Olyan mű azonban, amely Budapest élővilágát ismerteti, mostanában nem jelent meg. A *Borbás Vince*-féle növénytani és a *Margó Tivadár*-féle állattani összefoglalás immár régebben mint hat évtizeddel ezelőtt látott napvilágot. Am ezek az értékálló munkák ma már nehezen hozzáférhetők, aránylag kevés példány van belőlük, úgyhogy a nagyközönség nem is igen tud róluk. Nem állítható, hogy a szakemberek az elmúlt hat évtized alatt nem tanulmányozták elég szorgalmasan Budapest és környéke élővilágát; ennek ellenkezőjéről számos értékes tanulmány tanuszkodik. Ezek azonban egyrészt a növény-, illetve az állatvilágnak csak egy-egy részét ismertetik, másrészt nem a nagyközönségnek, hanem a szakköröknek szólnak. Ékként az érdeklődő, de a szakismeretekben kevésbé járatos budapesti közönség egyre inkább érezte hiányát

egy olyan műnek, amely fővárosunk élővilágának megismerésében segítségére lehet.

Örömmel állapíthatjuk meg, hogy a *szervő* munkájával ez a hiány most megszűnt. Aki figyelemmel olvasgatja ezt a könyvet, az mindig tudja, hogy legutóbbi kirándulásán környékünk élővilágából nagyjából mit látott és az előre megállapított helyen, legközelebbi kirándulásán, nagyjából milyen növény- és állatszövetkezeteket talál, illetve lát majd. A könyv nem pusztá felsorolása a növényeknek és állatoknak, hanem a korszerű követelményeknek megfelelően a különféle fontosabb élethelyeken jellemző társulásban élő növény- és állatszövetkezeteknek lehetőleg az életmódját is ismerteti. Ebből a szempontból egyik-másik élethelyről adott leírás meglehetősen sikerült. A könyv első fejezete Budapest területe élővilágának östörténeti kialakulását rajzolja meg, majd harminc különböző terjedelmű fejezetben a különféle élethelyek ismertetése következik, ezek után a *szervő* az eltűnt növényekről és állatokról, valamint a jövevényekről szól, végül a természetvédelmi területekről emlékezik meg. A dolog természetétől megkívánt sok fejezet ellenére Budapest területe élővilágáról adott kép meglehetősen egységes, bár nem hallgathatjuk el, hogy a mű növénytani része teljesebb, bővebb az állattaninál.

Abból a szempontból is örömmel üdvözljük a kötetet, mert fővárosunk élővilágának mostani állapotát megőrökíti. Tudjuk, hogy Budapest területének képe úgyszólván szemünk láttára ugyancsak megváltozott. A Lágymányoson és Kelenföldön például az állóvizek élővilágát néhány évtizeddel ezelőtt még igen jól lehetett tanulmányozni. Ezeket az életttereket azonban több más érdekes élettérrel együtt az ember térfoglalása — a pesti és budai oldalon egyaránt — szinte egészen megsemmisítette. Amilyen gyors ez a térfoglalás, a még meglévő érintetlen, eredeti élethelyek is hamarosan megszűnnek és csak a védett területté nyilvánított részek őrzik majd emléküket.

A könyv képanyaga gazdag. A fényképfelvételek jól sikerültek, jellemzők; a rajzok közül azonban egyik-másik kissé kezdetleges. A kötethez *Rapaics Raymund* írt előszót, benne Budapest élővilága felkutatásának történetéről emlékezik meg.

Aki fővárosunk és környéke élővilága és természeti szépségei iránt érdeklődik, ezzel a kötetel hasznos támogatót kap kezébe.

Szalay László dr.

ÁLLATKERTI HÍREK

BUDAPEST SZÉKESFŐVÁROS ÁLLAT- ÉS NÖVÉNYKERTJÉNEK KÖZLEMÉNYEI

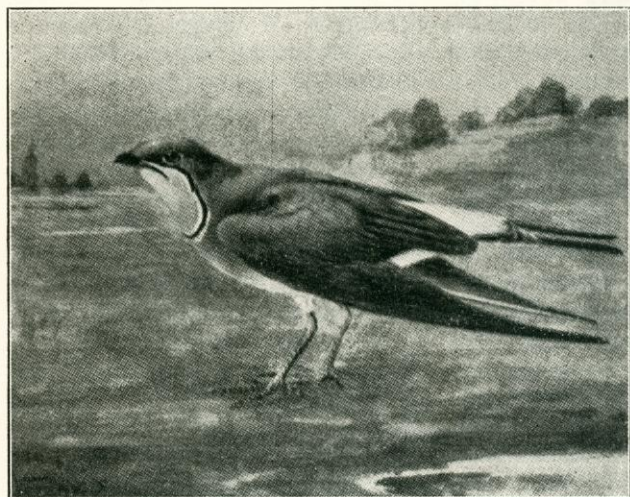
A székicsér (*Glareola pratincola* L.) a Nagy-Alföld jellegzetes, de sajnos, rohamosan pusztuló madara. A Földközi-tenger mellékén, és főképen az oroszországi pusztaságokon még tömegesen él.

Hazánk egyes területein régen százával fészelt, manapság azonban a Nagy-Alföldön már csak néhány pár található, sőt ezeknek a száma is évről-évre csökken.

A székicsér alig rigónagyságú, kecses, csinos kis madár. Háta gesztenyebarna, melle és hasa fehér. Torkán sötétbarna gyűrűvel övezett pajzsalakú sárgászöld folt van. Szeme sötétbarna, rövid csőre fekete.

Százjuga élénkpiros. Rovarokkal, férgekkel táplálkozik. Igen gyorsan emészt, ezért a kártékony rovarokból sokat fogyaszt, tehát a mezőgazdaságra nagyon hasznos madár. Húsa — kivált ősszel — igen kövér, ízletes, ezért Európa déli részén a lakosság a madarak vonulása idején, sajnos, sokat elpusztít belőle.

A Nagy-Alföld a székicsér elterjedésének nyugati határa. Legismertebb fészkelő területe Pest-megyében, a fővárostól alig negyven kilométernyire van. A főváros közelsége és a fészkelőterület egykori gazdag-

Székicsér (*Glareola pratincola* L.). Vezényi Elemér festménye.

sága miatt a székicsér életének tanulmányozása, illetve tojásának gyűjtése céljából külföldi tudósok és tojásgyűjtők hazánkat gyakran felkeresték.

Állatkertünkben a madárházi nagy üvegfalú röpdeben néhány székicsér mindig látható. Fogságban évekig él és megszeli.

A székicséreket keltetőgépben keltetjük ki és mesterségesen neveljük fel. Háború előtt a nálunk felnevelt madarak nagyrészt külföldi állatkertekbe szállítottuk és forróégövi madarakat kaptunk értük cserébe. A szabad természetben fészkelő székicsérek csekély számára és a nagy keresletre való tekintettel, tenyésztésükkel kísérletezünk. Sok veszéllyel jár, hosszadalmas munkánk végre sikerrel járt; hat év óta a külföld szükségletét az állatkertben tenyésztett székicsérekkel fedezzük.

A fogságban fészkelő székicséreknek nagy nyugalomra van szükségük, ezért elkülönített helyiségben tartjuk őket. Évenként két tenyészpárral szaporítunk. Egy fészkaljban rendszerint három tojás van. Ezeket kellő időben elszedjük és keltetőgépbe tesszük. A szülők négy-öt nap múltán ismét tojnak. A tojások elszedését néhányszor megismételjük. A legutolsó fészkaljat érintetlenül hagyjuk. Ezt maguk költik ki és a fiókákat fel is nevelik. Ilymódon egy tenyészpár után évente kilenc-tíz madarat kapunk. A veszteség a tojások száma és felnevelt madaraké között alig nyolc százalék, tehát az eredmény igen kedvező.

Székicsérek tenyésztése fogságban eddig csak a budapesti állatkertben sikerült. Egy-egy példány értéke az állatkereskedelemben harmincöt-negyvenöt márka, tehát tenyésztésük a sok fáradságos munka ellenére jövedelmező. A szabad természetben befogott példányok ára tizennégy-tizennyolc márka. Ezek azonban fogságban nem sokáig élnek.

Szombath

A kányák közepes nagyságú ragadozó madarak. Főismertetőjegyük keskeny, hegyes fej- és melltollaik, és villás farkuk. Több fajuk ismeretes, ezek közül kettő hazánkban is él.

A barnakánya (*Milvus korschun* Gm.) a duna menti nagyobb ligetekben, erdőségekben meglehetősen gyakori, ezenfelül a hegyvidékeken is otthonos. Kisebb emlősállatokkal, madarakkal, halakkal táplálkozik. Tollazata sötét vörhenyesbarna, feje fehéresszürke, keskeny sötétbarna vonalakkal tarkázott. Vonuló madár. Hazánkba általában márciusban érkezik és rendszerint októberben távozik el tőlünk. A telet Európa déli részén vagy Afrikában tölti.

Állatkertekben gyakori. Fogságba az egerészölyv után leggyakrabban ez a faj kerül. A fogságot általában nyugodtan tűri. Nem röpköd ide-oda, a ketrece rácsaira sem kapaszkodik, ezért tollazata sohasem törődött.

A vöröskánya (*Milvus milvus* L.) a barna kánánál valamivel nagyobb madár. Farkán a villás kivágás is jóval mélyebb. Hasa, melle, gatyája és középső néhány farktolla élénk rozsdavörös. Hazánkban a barnakánánál jóval ritkább. Emlősállatokkal, madarakkal, csúszó-mászó állatokkal, rovarokkal, férgekkel táplálkozik.

A vöröskánya állatkertekben is ritka. Az elmúlt tizenkét évben a budapesti állatkertbe is csak két példány került. Barnakányát évenként hatot-nyolcat kapunk. Az ajándékozott kányák legtöbbje csapóvassal fogott vagy lőtt példány. Ezek természetesen hamarosan elpusztulnak. Akad azonban közöttük néhány hibátlan is. A kisragadozó madarak házában öt-hat kifogástalan tollazatú barnakánya mindig látható. Ezidén a barnakányák társaságában egy vöröskánya is van. A sértetlen szép madarat az elmúlt évben kaptuk ajándékba. A vöröskánya viselkedése a fogság-

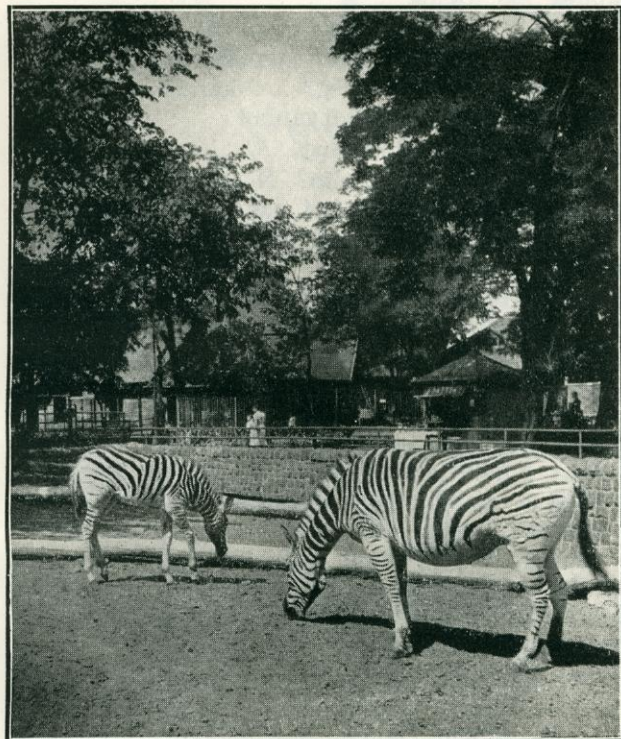
Vöröskánya (*Milvus milvus* L.). Vezényi Elemér festménye.

ban a barnakányáéhoz hasonló, sőt még nyugodtabb nála. A két kányafajt közös röpdében helyeztük el, a különbség köztük szembetűnő.

A kányák más ragadozó madarakkal békésen megférnek, csak igen félénkek. A hozzájuk hasonló nagyságú madarak minden mozdulatára összerезzennek, a náluk jóval kisebb, de harcias barna-rétihéja pedig meg is futamítja őket.

Szombath

A zebra. A világ vadló fajtái közül napjainkig csak az afrikai vadló, a zebra került el a pusztulást. Afrika éghajlata és egyéb természetadta nehézségei útját állták a civilizáció gyors terjedésének és így az állatvilágnak volt ideje kitérni a kultúrával járó esztelen öldöklés elől. Az oktalan irtásnak elrettentő példája a

Zebrák az állatkerti társas kifutóban. *Szabó Ferenc dr.* felvétele.

búr földön élt vadló faj: a kvagga kipusztulása, amelyet a búrok rövid idő alatt teljesen megsemmisítettek, úgy, hogy ma már csak múzeumban látható egyik kitért példány vagy bőr. A zebra Afrika legjellegzetesebb állata és az állandó üldözés dacára még mindig nagy tömegben népesíti be Afrika síkságait, sőt egyes változata még a magasabb hegyvidékekre is felnyomul. Afrika keleti és déli részén fordul elő. Nagyon igénytelen állat. Érdekességét feltétlen csíkozottságának köszönheti. Az egész testen végigfutó és a felálló sörényben is folytatódó fekete-fehér csíkok minden állaton másképp helyezkednek el. Éppen ezért a zebrát tisztán csíkozottság szerint változatokra csoportosítani erőltetett dolog. Kétségtelen, hogy van a zebra csíkozottságában különbség, de ez mindig egyéb más testalkati változással is összefüggésben áll. Ezért helyes, ha az osztályozásnál a szín- és testalkati különbségeket együttesen vesszük figyelembe. Így osztályozva, hegyi és alföldi zebrát különböztetünk meg. A hegyi változat a nagyobbtestű, szamarfejű és sűrűn csíkozott, az alföldi pedig kisebbtestű, lófejű és

ritkábban csíkozott. A két említett változat keretein belül lehet, sőt van is a csíkozottságban eltérés, de az ilyen hasonló csíkozottságú zebracsoport valószínűleg a mén jó örökítő képességének köszönheti egyöntetűségét. A zebrát az állatkertek érdekes színe és igénytelensége miatt szívesen tartják. A fogságban jól szaporodik. Állatkertünknek hat zebrája van. Mind a hat az alföldi zebrák csoportjába tartozik. Mint a szabadban, úgy nálunk is az öreg mén a kis falka vezetője. Akaratát mindenképpen keresztülviszi. Tekintélyét a többi elismeri, útjából kitér, de nem is ajánlatos ellenkezni vele, mert az ellenszegülő hamarosan megkapja büntetését egy-egy rúgás, vagy harapás alakjában. Érdekes megfigyelni, hogy a fiatal csikót sohasem bántja és attól mindent eltűr. A jótartást és a jó bánásmódot a zebra nagyon meghálálja. Minden zebránk szelid, sőt az állatkertben született példányok még kocsiba is foghatók.

Szabó Ferenc dr.

AZ IFJÚSÁGNAK

JANIKA ÉS A HALAK.

Írta: **Reményi Józsefné.**

Nyárra elkészült a kis sárga ház a fenyves hegyoldalon és tágranyitott, fényes ablakszemekkel nézett le a Balatonra.

Végigszaladtam a sárga úton, az országúton, a vasúti töltésen át, le a vízpartra, csónakomhoz.

Egy kilométerkövön ült, görcsös botjára támaszkodva, egy öreg ember. Álla összekulcsolt két kezén pihent és elnézett túl mindenre, valahová nagyon messzire. Nap mint nap, jó időben, rossz időben egyaránt ott ült szinte szoborszerű mozdulatlansággal. Nem tudtam olyan korán jönni, hogy ott ne találjam már és nem tudtam délfelé magányos barangolásaimról a vizen olyan későn visszatérni, hogy ott ne érjem meg.

Vajjon ki lehet az a furcsa öregember, aki egy szempillantásra sem méltatott soha senkit, sem engem, sem másokat, akik arra járunk? Akinek egy szava sincsen senkihez.

Az asszony, aki a tejet hordta a faluból, azt mondta róla, hogy kicsit bolond, szegény.

Történt aztán egyszer, egy forró nyári reggelen, hogy megszólított: — Adjon Isten — emelte meg tisztességtudóan zsíros, fakó kalapját — megkövetem alássan a kisasszonyt, ne menjen ki ma a ladikkal.

Csodálkozva megálltam. Vajjon mi készítette a néma embert, aki mindig úgy ült azon a kövön, mintha nem tartozna ebbe a világba, hogy engem megszólítson? — Jó napot, bátyám — fogadtam köszöntését. — Aztán miért ne menjek ma csónakázni?

— Vihar lesz.

— Vihar? — Hitetlenül néztem a ragyogóan kék, felhőtlen eget.

— Pedig vihar lesz. Amott kerekedik, túl a hegyen, majd meglátja. Csak azért mondom,

hogy maga is úgy ne járjon, mint én egyszer... Ha nincs velem kis unokám, a Jani gyerek, hát odaveszek. Az úgy volt..., de talán menjünk le a vízhez, majd ott elmondom!

Jól ismerhette az öreg az egész partot, mert elvezetett egy távoleső, elhagyatott horgászapadhoz. Ott leültünk.

— Az úgy volt, — kezdte és szép tiszta szürke szeme ismét a messzeséget nézte, olyan mérhetetlen távolságban, ahová az én tekintetem el nem érhetett — hogy tizennégyben elesett a fiam az orosz fronton és rám maradt az árvája. A negyedik életévét töltötte be akkor a Jani gyerek. Megígértem neki, hogy születésnapján magammal viszem halászni. Mert halászberek voltunk mindahányan, az apám, én, a fiam. Talán már az ükapám is az volt. A Janika is az akart lenni. Halász.

— Vértörősen emelkedett a nap ott túlán a vízből, amikor elindultunk. Napok óta tartott már a rekkenő hőség; haljárás nem volt, mert a halak ilyenkor a mélyebb víz felé húzódnak. Előttevaló este sem fogtam semmit; nem térhetek vissza üres hálóval. Pénz kellene, hiszen egy lyukas garas nem sok, de annyi sem volt a házban. Kieveztem tehát messzire a vízre és kivettem a hálót. A csónak orrában ült a gyerek, figyelte minden mozdulatomat és be nem állt a szája: Majd ha nagy leszek, öregapám, és én is halász leszek...

— A hegyek felől vészajtóként morajlott a mennydörgés végig a vizen.

— Azt a keserves mindenségit neki — gondoltam — éppen most szakad ránk az ítéletidő! De nem fordultam vissza, pedig azon nyomban indulnom kellett volna. Nem én! Mert halat akartam fogni, sok halat, hogy lássa a gyerek, mit tud a nagyapja és legyen mit enni a kenyér mellé és legyen mit pénzzé tenni.

— És kedvezett a szerencse; annyi halat fogtam, mint még soha életemben. Roskadásig megtelt vele a rozszant ladik, amely még az apámtól maradt rám, évről-évre kifoltozva, toldozva. Mindenfajta halból, amely ebben az áldott nagy vízben él, a java ott vergődött, ficáinkolt a bárkában.

— Öregapám, jaj, mennyi hal!... örvendezett Janika, ... ugye, most már semmi baj sincsen, édes öregapám? Ezért a rengeteg halért sok pénzt kapunk. Telik ebből mindenre! Még dohányt is vehetünk magának és talán cipőre is jut nekem, hogy ne járjak mezítláb a télen.

— Mindenre jut ebből, mindenre, Janika, csak imádkozz szépen, hogy szerencsésen haza érjünk!

— Mert akkor már javában dúlt a fergeteg, csak nem vettük előbb észre, mert a hálót figyeltem, meg a halakat, a gyerek meg örömeiben. Nekifeküdtem hát a lapátoknak, inamszakadtából eveztem, de a csónak egy tappodtat sem mozdult a helyéről. Inkább úgy látszott, mintha a víz még távolabb sodorná a valahol mögöttünk szürkén derengő parttól.

— Az Atyának és Fiúnak ... vetett megszeppenve keresztet a gyerek... Aztán mit imádkozzak, öregapám?

— Akármit, csak imádkozzál, Janika! Imádkozzál!

— És elkezdte Janika, ahogyan édesanyjától tanulta: Miatyánk, ki vagy a mennyekben...

— Nagyot recsenve kettétört az egyik lapát. Korhadt lehetett már nagyon. Uramteremtőm, most irtalmazz!

— És ne vígy minket a kísértésbe... motyogta a kisfiú akadozva, rémulten.

— Tajtékozva csapott egy nagy hullám a súlyosan megterhelt csónakba. Keztem kidobálni a gyönyörű nagy halakat, vissza, a vízbe.

— Mit csinál, öregapám? ... jajdult fel a gyerek, félbeszakítva imádságát. Sírásra görbült a szája és nagy könnycseppek gurultak végig sápadt kis arcán.

— Így kell tennünk, Janika, különben el-süllyedünk. De te csak mondd szépen tovább!

— Imádkozzak-e még? ... kérdezte a gyerek, amikor befejezte a Miatyánkot.

— Imádkozz, kisfiam!

— De mit, öregapám? Nem tudok én több imádságot. De szent éneket, azt tudok. Énekeljem?

— Énekeljed, Janika! Szóltam és az utolsó halakért nyúltam.

— Rákezdett a gyerek az énekre, cérnavékony hangján, elnyújtva, ahogyan a templomban hallotta vasárnaponként. És ekkor történt, amit az emberek nem hisznek el nekem, amiért bolondnak mondanak. De tudom, maga elhiszi, mert látom, maga is szereti ezt a nagy vizet. A visszadobott halak nem mentek el, hanem kidugták fejüket a vízből, nagy szemüket még nagyobbra meresztve, hallgatták Janika énekét. Keringtek a csónak körül, mind szűkebb gyűrűt vontak köréje, ezüstgyűrűt eleven haltestekből, és kezdték kifelé tolni a csónakot, a part felé. Janika meg csak énekelt a tomboló viharban.

— Így történt, hogy megmenekültünk a biztos haláltól. Akkor megfogadtam, hogy nem fogok halat életemben. De nem lett halász a Jani gyerek sem. Hajókat épít odaát, szép hajókat az uraknak. Kicsi volt még nagyon, amikor ez történt, nem emlékszik már rá. De én nem felejtettem el!

Elővette pipáját, mint akinek már nincs több mondanivalója, megnyomkodta, rágyújtott. Sűvítve jött a szél a hegyek felől, végigsuhant a zizegő, hajladozó nád fölött és haragosszürkére korbácsolta a síma víztükrot. Vakító fényesen csapott le egy villám a vízbe.

— Menjünk haza, szólta az öreg halász csendesén.

Kéziratokat nem őrzünk meg és nem adunk vissza.

Csak szerkesztőségünkbe beküldött könyvet ismertetünk.

Felelős kiadó: Nadler Herbert
Budapest székesfőváros háziinyomdája — 25842
Felelős vezető: Skriván Pál

A TERMÉSZET

XXXVIII-ADIK ÉVFOLYAMÁNAK
(1942)

TARTALOMJEGYZÉKE

ISMERETTERJESZTŐ CIKKEK, ELBESZÉLÉSEK, TÁRCÁK ÉS ÁLLATMESÉK.

Beretzk Péter dr.: Magyar sirályunk, a dankasirály (7 képpel)	110	Rásky Klára dr.: A magyarországi hévizek tündér- rózsái (4 képpel)	123
Blaskovich György: Nagybányai emlékeimből (1 képpel)	53	Regős József: Séta a sejtmagban	75
Borsodi László: Tavaszi séták	28	— Oltási kísérletek növényeken és állatokon	113
— Szögre akasztottam puskámat	139	— A magvatlan szőlő keletkezése	127
Dorning Henrik dr.: Budapest madarai	125	Reményi Józsefné: Teknősbékám	83
Eisenmann, Eugen: Fekete emberek, fehér hegyek (10 képpel)	30	— Janika és a halak	143
Homonnay Nándor dr.: A vörösgém életéből (4 képpel)	66	Sátori József dr.: Csigaforgató a Hortobágyon (1 kép- pel)	134
Keglevich István gróf: Madárvédelem (2 képpel) ..	43	Schmitt, Fritz: A Kilimandzsáró és a Ruvenzori 57,69, 78	
Kovács házy Vilmos: Vihar a Balatonon (5 képpel) ..	38	Schnackig, Theo: Felszerelés, élelmezés és egészség- ügy	104
Láposi Jenő dr.: Széchenyi István a lótenyésztésről és a farkavadászatról	18	Schweitzer József dr.: A szibériai tundrás tájakon (3 képpel)	5
— Az 1912-ben újjászületett budapesti állatkert harmincéves	51	— A kora tavasz virágai (3 képpel)	26
— Hetvenötéves állatkertünk születésének titkai ..	77	— A májusi-gyöngyvirág (1 képpel)	50
— A budapesti állatkert állatállománya 1866-ban ..	92	— Kökörcsinvirágzás Krasznójarszk környékén (3 képpel)	88
— Xantus János, állatkertünk első igazgatója ..	116	— A mécsvirág és rokona (3 képpel)	100
— Lendl Adolf dr. (1 képpel)	122	— A farkasalma (2 képpel)	115
Nadler Herbert: Télen a vadaskertben (4 képpel) ..	14	— A jóféle-sáfrány (2 képpel)	135
— Pannonhalma alatt (7 képpel)	86	Szalay László dr.: Mely ösöktől származott néhány háziállatunk?	44
Papp Károly: A bogárvilág törpéi (4 képpel)	90	— Az élet és a halál határán (1 képpel)	65
Pongrácz Sándor dr.: Az emberi fejlődés útja (4 kép- pel)	62	— Csupalábállatok (2 képpel)	102
Rásky Klára dr.: Csillárkafélék Magyarországon (6 képpel)	74	Wagner János dr.: Gyűjtőkiránduláson a Gutin hegységben (5 képpel)	2
		— Látogatás a római állatkertben (5 képpel) ..	137

RÖVID KÖZLEMÉNYEK.

Harcos Jenő dr. : A csipkéspáncélú-teknős (1 képpel)	128	Szalay László dr. : Ökörszem	71
Knoll Károly dr. : Évszázados mogyorófa (1 képpel)	140	— Kéretlen lovasok (2 képpel)	80
Papp Károly : A »vakondfutás« netovábbja	46	— Bántja-e az álskorpió az embert	93
— Gyilkosság bogárországban	129	— Egykedvű állatok	94
Rásky Klára dr. : Évszázados mogyorófa	140	— A borostyánkő	106
Szalay László dr. : Gubacsatkák	10	— Az állatok tömeges vándorlása	117
— Átkás élelmiszerek	33	— A hangyalesők (1 képpel)	118
— A háziasítás hatása az agyalapi mirigyre	69	Szilády Zoltán : Szibériai medveölő kutya (1 képpel)	20
— Ostorlábúak (1 képpel)	70	Szerkesztői üzenetek	48

ÁLLATKERTI HÍREK.

Haller László dr. : »Nahar« (1 képpel)	21	Szombath László : A kerceréce (1 képpel)	34
— A nanduról (2 képpel)	130	— Párduc-cápaflókák (1 képpel)	35
Nadler Herbert : »Maxi« emlékére (2 képpel)	23	— A tengeri csillagok (2 képpel)	47
— Chanbi (2 képpel)	59	— Papagájok (1 képpel)	47
Szabó Ferenc dr. : Az ocelot (1 képpel)	12	— A szövőmadarak (1 képpel)	48
— A szibériai hiúz (1 képpel)	22	— Az amazonpapagájok (1 képpel)	71
— A hörcsög (2 képpel)	35	— A rózsakakadú (1 képpel)	71
— A barkóspávián vagy vanderu (1 képpel)	72	— A koronáslúd (1 képpel)	81
— A pettyes-szarvas (1 képpel)	81	— A rétisas-félék (1 képpel)	82
— A párduc (1 képpel)	82	— A daru (1 képpel)	95
— A feketefejú- vagy szomálijuh (1 képpel)	96	— A csóka (1 képpel)	95
— A sörényesjuh (1 képpel)	108	— A bálványkigyó (1 képpel)	107
— A muflon vagy európai vadjuh (2 képpel)	120	— Madárállományunk gyarapodása (1 képpel)	119
— A zebra (1 képpel)	143	— A bese (1 képpel)	131
Szombath László : A barnagödény (1 képpel)	10	— A tyúk-keselyúk (2 képpel)	132
— A dolmányos-sirály (1 képpel)	11	— A székicsér (1 képpel)	141
— Pávák a hóban (1 képpel)	22	— A kányák (1 képpel)	142
		Az Állatkert ajándékozói	36, 83, 108

KÖNYVEKRŐL.

Éhik Gyula dr. : Husz Béla »A beteg növény és gyógyítása«	46	Szalay László dr. : Szilber József »Az olaj«	46
Gaál István : Órósi Pál Zoltán »Méhellenségek és a köpü állatvilága«	33	— Endrődi Béla »Tutyu és Dani«	94
Nadler Herbert : Lestyán Sándor »Gróf Sándor Móric az ördöglovas«	34	— Vieszt Zoltán »Csak úgy a föld körül«	95
— Rózsahegyi Kálmán »Zörög a haraszt«	59	— Mendöl Ilona »A magyar ég alatt«	118
Soós Lajos : Entz Géza és Sebestyén Olga »A Balaton élete«	106	— Igali-Mészáros József »Magyar vizeken«	129
		— Dobó Ferenc »Sporthorgászat«	130
		— Pénzes Antal »Budapest élővilága«	141
		Szalay László ifj. : Hannula, Fagerström, Sandberg »Szuomi harca«	119

KÉPEK.

Beretzk Péter dr. : Dankasirály fészke	110	Eisenmann, Eugen : A Baker meredek délnyugati oldala	8
— Részlet a telepből	110	— Kis tó paradicsomi érintetlenségben a Scott Elliot-nyeregtől délre	9
— Fészkére ereszkedő sirály	111	— A Stanley délkeletről látott déli csoportja a hajnali szürkületben	9
— Veszély közeledik	111	— A felmérési csoport súlyos terheket cipelő feketéi	19
— Légiharc	112	— Tüzet csiholó néger	20
— Toronyfészken ülő sirály	112	— A főtábor előtt a mocsaras rét a Baker északi faláig terjed	30
Blaskovich György : »...agancsa valóban nem sokat ért...«	54	— A kirándulás befejezése után odalent, a völgyben, a zenekar vidám tánca perdít	30
Boule M. nyomán : A neandervölgyi és a mai ember csontvázának összehasonlítása	62	— Az asszonyok az ünnepély helye körül lépkednek körbe	31
Celldömölki Antal : Az elmúlt kegyetlen tél áldozata — A rókavasban póruljárt fácántyúk	44	— Énekelve járnak körbe a dobosok körül és mezítláb órákhosszatt tapossák a kemény földet ..	31
Cseh Andor dr. : »Szultán« kéreget	49	— Ünnepi szépségkirálynő	32
— Lámák	73		
Dobay Zs. : Örvőspapagáj	48		
— Kékhomlokú-amazonpapagáj	71		
— Rózsakakadú	72		

Erdélyi János dr.: Melegégyövi növényvilág az állatkerti pálmaházban	25	Schweitzer József dr.: A mandulafa virágzó ága ...	26
Félegyházy Gyula: Lendl Adolf dr.	122	— Az aranyfa virágos ága	27
Filarszky nyomán: Csillárka növény	74	— A mandulafa ágán a felhasadó termés	27
— Csillárka női ivarszerve	74	— Virágzó májusi-gyöngyvirág	51
— Csillárka hím ivarszerve	74	— A Jenisszei a Szaján-hegység nyúlványain túl, Krasznójarszk mellett	88
Gregory, W. K. nyomán: A gorilla és az ember lábának összehasonlítása	63	— Síremlék a krasznójarszki hadifogoly temetőben	89
— A félmajom, a gibbon, a gorilla és az ember medencéjének összehasonlítása	64	— A kököresin tollas termése	89
Haller László dr.: »Nahar«	21	— A fehér-mécsvirág virágos ága	101
— A sárga-tündérrózsza kitenyészített kerti változata a budapesti fűvészkertben	121	— A kónyaszilvéne virágos ága nappal és éjjel... ..	101
— A mexikói sárga- és az északamerikai fehér-tündérrózsza keresztezése	123	— A farkasalma virágzati ága	115
— Amikor a nandu haragszik, felborzolja tollazatát	130	— A farkasalma virágjának hosszmetszete	116
Homonnay Nándor dr.: Fészket rendezgető vörösgém	61	— A jóféle-sáfrány	136
— Fészke fölött keringő vörösgém	67	— A jóféle-sáfrány bibeszála a háromágú bibével	136
— Néhánynapos vörösgémfiókák	67	Szabó Ferenc dr.: Hörcsögök	36
— Fiókáit etető vörösgém	68	— Támadni készülő hörcsög	36
— »Fiókáit a maga árnyékával védi a nap forró sugarai ellen«	68	— Barkóspávián	72
Hölzel Gyula: Ocelot	12	— Pettyes-szarvastehen borjával	81
— Szibériai hiúz	23	— Párduc	82
— Maxi mint kötéláncos	24	— Feketefejű- vagy szomálijuhok	96
— Bálványkigyó	107	— Sörényesjuhok az állatkerti nagyszikla tövében	108
Ihde és Stockfisch nyomán: Szárnyrakelt ivarérett hangyaleső	118	— Az állatkert öreg muflonkosa	120
Knoll Károly dr.: Évszázados mogyorófa a kiszállási kastélykertben	141	— Fiala muflonkosok az állatkertben	120
Kovács István: Átalakulóban lévő viziatkák vizi-botposloska testén	80	— Zebrák az állatkerti társas kifutóban	143
— Átalakulóban lévő viziatkák szitakötő szárnyán	80	Szabó József F. dr.: »Maxi«	23
Kovácsházy Vilmos: Jön a vihar	37	— »Mala« a háromhetes »Chanbi«-val	60
— A Szent Mihály-domb	38	— »Mala« a héthónapos »Chanbi«-val	60
— Jó horgászóhely	39	— Koronásrudak	81
— Tarajos hullámok jönnek a Badacsony felől	40	— Feketehattypár fiókaival	119
— Hazatérés horgászatról	41	Szente-Geisler Kázmér dr.: Sárgalábú-ezüstsírály ..	109
Krause, E.: A bogárvilág törpeinek tömegsírján él a gomba	92	Szombath László: Barnagödény az állatkerti nagyító partján	11
Kunár Endre: Kanalasgémek	97	— Dolmányos-sírályok	11
Möbius nyomán: <i>Nymphon distensum</i> hátoldalról ..	103	— Pávák a hóban	22
Nadler Herbert: Télen a vadaskertben	13	— A kerceréce feje	34
— »...mohón nekilátnak a falatozásnak«	14	— Az állatkerti akváriumban tenyésztett párduc-cápák	35
— Szarvasok Felsőelefánton, a vadaskertben ..	15	— Jólalkott naracssárga-tengericsillag	47
— A felsőelefánti vadaskertben 1933. január 9-én elejtett muflonkos	16	— A budapesti állatkert akváriumában két év óta élő nagy-tengericsillag	47
— Pannonhalma	85	— Bese	131
— A ravazdi erdőhivatal barkácsoló kocsija	86	— Hollókeselyű	132
— A magas, függőleges agyagfalak Ravazdon, a déli faluvégén	87	— A napon sütkérező pulykakeselyű	132
— A pannonhalmi főapátság ravazdi erdejében 1939. június 28-án és 29-én elejtett két őzbak ..	87	Tóth N.: Csipkéspáncélú-teknős	129
— A »kiflibak«	98	Vadas Ernő: Pelyhes kacsafiókák	56
— Vadászház a pannonhalmi főapátság ravazdi erdejében	99	— A madárházi nagyröpdre rácsán át kéregető csóka	96
— A »kiflibak« és a sűrűdánéi bak	99	Vezényi Elemér: Narancs-szövőpinty	48
Papp Károly: Törpebogarak sokszorosán nagyítva ..	91	— Székicsér	142
Purgly János ifj.: Daru az állatkerti tóparton	95	— Vöröskánya	142
Reich Péter Kornél dr.: A nandukakas a vashuzal-hálón át kötekedik az emuval	131	Wagner János dr.: »A völgyben hatalmas robajjal dübörgött a Sturi patak lefelé...«	2
Richters nyomán: Medveállatocskák	65	— A bánaticsigá hazánk egyik legszebb puhatestű állata	3
Ring: Indiai vöröslótusz a Hévízi-tóban	125	— Bükkerdő tavasszal a Rozsály tetején	3
Rotarides Mihály dr.: Fehér-tündérrózsza a Balatonon ..	124	— Nagybánya egyik nevezetessége, a Fokhagymás-fürdő	4
Sátori József dr.: A Hortobágyon elejtett csigafor-gató kitömve	134	— Hegyipatak a Gutin-hegységben	4
Schimkewitsch nyomán: Parti csupalábállat	102	Wollny Károly: Rétisas	82
Schweitzer József dr.: Szibéria nyugati részében enyhén hullámos tundrás táj	5	Ismeretlen és névtelen szerzők: Farkasok a berlini állatkertben	1
— Az Ob folyam Turuchansknál	6	— Endrődy Béla honvéd zászlós orosz medveölő kutyájával	20
— Az erdő és a tundra határán	6	— A csimpánz és az ember lábának hátulról látott ugróüzlete	63
		— <i>Scutigera coleoptrata</i> L.	70
		— Csillárka kívül termése	75
		— A hatalmas fenyő mohaszemecskéin és kéreg-repedéseiben törpebogarak élnek	91
		— A római állatkertben	133
		— Feljárat a római állatkert akváriumába	137
		— A tévek kifutói a római állatkertben	138
		— Bongó a római állatkertben	138
		— Oroszlán a római állatkert afrikai sziklacsoport-jában	139

